

Lengauer, Włodzimierz

"Soziale Typenbegriffe im alten Griechenland und ihr Fortleben in den Sprachen der Welt, Bd. 3-5", hrsg. von Elisabeth Charlotte Welskopf, Berlin 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/4, 808-809

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Siedem szkiców dotyczy młodych, kobiet i niewolników. Ich sytuacja jest zaprzeczeniem tego, co jest normą obowiązującą w *polis*. Ale zarazem młodzi to późniejsi obywatele, kobiety są niezbędnym elementem egzystencji obywatela, bo nie ma bez nich *oikos*, niewolnicy wreszcie są tak potrzebni, że aż nie można sobie bez nich wyobrazić życia. Tylko dzięki ich istnieniu może wolny obywatel mieć czas na życie towarzyskie, polityczne, kulturalne, słowem na *scholē*, która jest godnym cywilizowanego człowieka trybem życia.

W książce pojawiają się i inne jeszcze problemy a wspólnym mianownikiem jest cały czas określona postawa badawcza. Autor studiuje *formes de pensée* by lepiej poznać *formes de société*. W wielu miejscach podejmuje i metodę, i zainteresowania G. Dumézila oraz Cl. Lévi-Straussa. Sam nazywa swoją metodę badań społeczeństwa greckiego „analizą strukturalną”. Trzeba powiedzieć, że jest jej mistrzem. Jego erudycja, fascynująca inteligencja i akrybia historyka gwarantują znakomite wyniki.

W. L.

Soziale Typenbegriffe im alten Griechenland und ihr Fortleben in den Sprachen der Welt, herausgegeben von Elisabeth Charlotte Welskopf, Band 3: Untersuchungen ausgewählter altgriechischer sozialer Typenbegriffe; Band 4: Untersuchungen ausgewählter altgriechischer Typenbegriffe und ihr Fortleben in Antike und Mittelalter; Band 5: Das Fortleben altgriechischer Typenbegriffe in der deutschen Sprache, Akademie Verlag, Berlin 1981, s. 419, 405, 355.

Ukazały się już tomy IV—VII z dawno zapowiadanego i oczekiwanego monumentalnego przedsięwzięcia Akademii Nauk NRD zmierzającego do przedstawienia całości greckich terminów i pojęć związanych z wszystkimi sferami życia społecznego wraz ze zbadaniem ich funkcjonowania w językach nowożytnych a przez to ich znaczenia dla nowożytnych kultur, instytucji społecznych i form polityczno-ustrojowych. Całość ma być pracą olbrzymich rozmiarów — obliczona jest na siedem tomów dużego formatu i sporej objętości. Z największą niecierpliwością czeka się na publikację dwóch pierwszych tomów, które przyniosą „Belegstellenverzeichnis altgriechischer sozialer Typenbegriffe von Homer bis Aristoteles”. Z góry można już teraz powiedzieć, że wydawnictwo to będzie ważnym wydarzeniem. Nie sposób przecenić zasług jego inicjatorki i redaktorki całości, niedawno zmarłej wybitnej uczoney, profesor E. Ch. Welskopf. Zamierzenia i koncepcja przypominają po części wcześniejsze imponujące opracowanie firmowane przez tę samą instytucję i pod redakcją tejże uczoney — nieocenione „Hellenische Polis”.

Prezentowane trzy tomy skupiają autorów, w większości znanych już i cenionych specjalistów, z całego świata, którzy zamieszczają tu studia głównie językowe nad poszczególnymi terminami społecznymi greki starożytnej. Badania terminologiczne i historia pojęć społecznych mają już w nauce długie tradycje, ale po raz pierwszy podjęto trud zebrania całości problematyki w jednej publikacji.

Oczywiście przy tego typu pracach zbiorowych nieuniknione są czasem pewne niekonsekwencje czy różnice podejścia a nawet rozbieżności stanowisk i doboru materiału. Autorzy tu piszący reprezentują przecież różne stanowiska badawcze, wychodzą z różnych założeń generalnych, różnią się metodą i zainteresowaniami. Już samo pojęcie *soziale Typenbegriffe* jest trudne do sprecyzowania. Stąd też z jednej strony studia semantyczno-językowe dotyczące użycia i funkcjonowania terminów oznaczających poszczególne grupy społeczne, kategorie i rodzaje ludności (arystokracja, niewolnicy i wyzwolenicy, poszczególne grupy ludności zależnej), a z dru-

giej obszerniejsze prace na temat historii pojęć ustrojowo-politycznych i prawnych (wolność, prawa obywatelskie, demokracja), a także instytucji społecznych i ustrojowych (monarchia i jej rodzaje, określenia miasta i jego mieszkańców). Pojawiają się więc problemy pierwszej wagi, których studium wymaga ujęć syntetycznych i badań nie tylko z punktu widzenia języka ale rzeczywistości, w której funkcjonują. Tak właśnie ujęte są zagadnienia pojęć *polis* i *polites*, nazw poszczególnych greckich form ustroju i terminów prawnych. Obok tego uwzględniono i kwestie w porównaniu z tymi pierwszymi marginalne, jak termin *technē* i *banaios* oraz terminy oznaczające zawody, grupy zawodowe czy typ zajęć.

W związku z tym i forma opracowań jest różna. Publikacja zawiera krótkie, czysto językowe analizy poszczególnych terminów obok większych prac typu i rozmiarów monografii poświęconych w istocie całym szerokim zjawiskom społecznym. Przykładem pozycji tego typu jest znakomite studium K. Raaflaub, „Zum Freiheitsbegriff der Griechen. Materialien und Untersuchungen zur Bedeutungsentwicklung von *elutheros/eleutheria* in der archaischen und klassischen Zeit” (t. IV s. 180—405). Chyba jednak dobrze się stało, że redakcja pozostawiła autorom tak daleką swobodę. Otrzymaliśmy bowiem zbiór opracowań bardzo różnych ale cennych i nierzadko nowatorskich.

W. L.

Produktivkräfte und Gesellschaftsformationen in vorkapitalistischer Zeit. Herausgegeben von Joachim Herrmann und Irmgard Sellnow, „Veröffentlichungen des Zentralinstituts für Alte Geschichte und Archäologie der Akademie der Wissenschaften der DDR”, Band 12 Akademie Verlag, Berlin 1982. S. 637.

Tom zawiera 53 studia uczonych z różnych ośrodków (poza NRD są tu autorzy z Anglii, Bułgarii, Francji, Polski, Węgier, Wietnamu i ZSRR), którzy w listopadzie 1978 r. uczestniczyli w międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Starożytnej i Archeologii Akademii Nauk NRD na temat „Rozwój sił produkcyjnych a prawa rozwoju formacji społecznych”. Chronologicznie obejmują one epokę od neolitu europejskiego po czasy wczesnego średniowiecza. Tytuł jest więc nieco mylący, bo nie całość społeczeństw przedkapitalistycznych znalazła się w orbicie zainteresowań uczestników konferencji. Użyte przez wydawców sformułowanie *vorkapitalistische Zeit* nawiązuje przecież do terminów Marks'a, który pisząc o formach, *die der kapitalistischen Produktionsweise vorhergehen* datował początki stosunków kapitalistycznych na wiek XVIII. Tymczasem w prezentowanym tomie nie pojawia się średniowiecze ani w ogóle problematyka feudalizmu za wyjątkiem terenów słowiańskich (E. Gringmuth-Dallmer, „Probleme der landwirtschaftlichen Produktion des 1. Jahrtausends u. Z. in Mitteleuropa”, s. 573—581; P. Donat, „Die Entwicklung der Agrarproduktion und die Herausbildung des feudalen Bodeneigentums bei den Westslawen”, s. 583—589; K. Grebe, „Zur Problematik der Deutung spätslawischer Bodenzeichen”, s. 591—605) i Bizancjum (Z. V. Udalcova, „Die Genesis des Feudalismus in Byzanz und die Entwicklung der Produktivkräfte” s. 555—561; H. Köpstein, „Vorbemerkungen zur Bedeutung der landwirtschaftlichen Produktivkräfte im frühen Byzanz”, s. 563—571) ale tylko we wczesnym okresie.

Sądząc po tytule można by się spodziewać także większego zainteresowania problematyką teoretyczną. Dość liczne w ostatnich latach prace i żywe dyskusje także wśród marksistów na temat specyfiki społeczeństw starożytnych i w ogóle